

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 3

МАЈ—ЈУНИ 1952

ГОДИНА IV

Генералмајор АНТУН КОЛУЊИЋ

ПОЈАМ И СУШТИНА МАНЕВАРСКЕ ОДБРАНЕ

Да би теориско расправљање из било које области људске делатности било корисно, неопходно је да се претходно што јасније утврде елементарни појмови и суштина предмета о коме се расправља. Без тога се сигурно долази до неспоразума, а често и до погрешних поставки или закључака, што може да буде од велике штете, нарочито када је у питању војна теорија, која претставља систем тврђења заснованих на ратном искуству стеченом под најразноврснијим условима, због чега, иначе исправна начела, садржана у појединим правилима, имају релативну вредност и ограничавајући карактер синтезе и подлежу модификацијама саобразно степену еволуције борбених материјално-техничких средстава.

У часопису „Војно дело“ објављено је неколико чланака са темом о маневарској одбрани. У неким од њих¹⁾ није јасно изложен појам и суштина овог вида одбране у сагласности са савременим условима за њено извођење, било према општим гледиштима, било према схватањима самих писаца. То је био узрок да су основне ствари, као неопходна база за једно одређеније расправљање, или претпостављене као опште познате, због чега су изведени закључци остали декларативни и неубудљиви, или су, пак, површно и једнострано постављене, па су и закључци морали да буду непотпуни или чак и погрешни.

С обзиром на изузетну важност одбране као вида борбе у наше доба, потребно је јасније поимање суштине њених видова и многобројних форми, да би се теориска начела могла што правилније поставити као путоказ за њену целисходну примену у пракси.

Овај чланак претставља једно мишљење и један покушај у том смислу, и ограничен је, углавном, на маневарски вид одбране, без претензије да ће ово питање потпуно обрадити и изнети нешто ново или непознато.

Позициска и маневарска одбрана

Војна теорија признаје два основна вида одбране, које обележава различитим терминима. Тако, на пример, код нас постоје термини: позици-

¹⁾ „Извођење маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 3, 1951); „Организација и извођење маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 4, 1951).

ска и маневарска одбрана. Мерило, по коме је извршена подела одбране на ова два вида, претстављају разлике које међу њима постоје, првенствено у односу на постизање непосредног циља, а затим и разлике у односу на начин извођења одбране и на земљиште као простор, при чему се ова два друга момента посматрају као метод и средства за постизање непосредног циља. С обзиром на разлике које условљавају ова три момента узета у целини, теорија дели одбрану на два вида, али притом јединствено гледа на оба вида одбрана као на видове борбе којима треба створити могућност да се у погодном времену безусловно предузме напад, као основни вид борбе којим се једино може постићи одлучујући исход. Ово би био основни (крајњи или посредни) циљ одбране, истоветан за оба њена вида. Од тренутка када отпочне непосредно остваривање овога циља, одбрана се, као одређен вид борбе, гаси и претвара у напад, а тиме излази из оквира теориског разматрања у смислу одбране.

Треба уочити да се овде ради о непосредном циљу, тј. о циљу одбране који постоји док се одбрана изводи као одређени, посебни вид борбе, дакле, о циљу који се постиже различитим средствима и методом при примени једног или другог њеног вида у стварању услова за постигнуће основног циља, због чега теорија баш и дели одбрану на два вида.

При одређивању појмова једног и другог вида одбране треба, дакле, имати у виду: 1) непосредни циљ; 2) типичне карактеристике у начину извођења одбране и 3) однос према земљишту као простору.

1) У односу на непосредни циљ, појам позициске одбране треба разумети као примање борбе за непосредно извојевање отсудног решења, чим нападач буде наметнуо такву борбу. Позициска одбрана претставља увод у отсудно борбено дејство. Гледана у целини као вид борбе, она ће — с обзиром на величину ангажованих снага и општи значај исхода борбе — остварити одбранбени бој или дефанзивну операцију, јер се њоме улази у борбу за отсудно решење. Зато она у свој појам, као битно, укључује непосредни прелазак у општи напад у смислу предузимања противофанзиве ради непосредног извојевања отсудног решења. Разуме се, она се као вид одбране гаси од момента преласка у општи напад.

Напротив, појам маневарске одбране значи избегавање примања борбе у циљу отсудног решења. Она, према томе, у целини не остварује дефанзивни бој или операцију, аналогно ономе што је у том погледу речено за појам позициске одбране. Борбена дејства у маневарској одбрани служе само као једно-од средстава помоћу којих треба постепено и посредно стварати услове за борбу у циљу отсудног решења, а то је, уствари, непосредни циљ коме она тежи, без обзира да ли ће услове за отсудно решење боље остварити трошењем нападача, заузимањем погодног положаја или добијањем времена за пристизање свежих снага као појачања. Очигледно је да за одређивање појма овог вида одбране није битно да ли ће се то отсудно решење касније тражити посредно — преласком у позициску одбрану, или непосредно — преласком у општи напад (противофанзиву), јер се она, као одређени вид одбране, до тог времена сасвим исцрпљује.

Овде одмах треба истаћи да су писци чланка „Извођење маневарске одбране“ („Војно дело“ бр. 3, 1951) дошли у недоумицу у погледу циља

маневарске одбране, јер су површно тумачили једну изоловано узету одредбу Ратне службе. Они су дошли до закључка да је у тексту те одређе, која гласи: „... маневарска одбрана има за циљ: добити у времену, нанети непријатељу губитке и сачувати своје снаге, допуштајући губитак простора“, дата предност „добитку у времену“. Иако су суштину маневарске одбране правилно поставили и њен циљ разумели као „стварање повољних услова за прелазак у позициону одбрану или напад“, они, ипак, замењују циљ са средствима за његово постизање и закључују да је у правилима „при извођењу маневарске одбране дата предност добитку у времену и да се све остало око тога окреће“. Но, о овоме ће доцније још бити речи.

2) У односу на типичне карактеристике у начину извођења борбе, позициска одбрана у пуном опсегу примењује сва средства и све целисходне поступке за вођење борбе у оквиру одређеног и за одбрану припремљеног положаја. Ове карактеристике изражавају се у целини као максимална и континуелна борбена упорност целокупних браничевих снага, да би се непосредно створили услови за што успешније отсудно решење.

Маневарска одбрана, међутим, примењује погодна средства и поступке за вођење борбе у ограниченом опсегу и трајању на низу узастопних и на брзу руку уређених положаја, и то само толико колико је потребно да се непријатељ троши и задржава, чувајући се притом ризика и избегавајући опасност да се прими одлучна борба пре но што се за то створе повољни услови. Отуда је борбена упорност у начину извођења одбране ограничена по времену, простору и величини ангажованих снага, иако по интензитету повремено и местимично може примити врло висок степен.

3) У односу на земљиште као простор, позициска одбрана претпоставља чврсто држање изабраног положаја на коме се прима борба са тежњом да се на њему избори отсудно решење. Ово је узрочно повезано са максималном упорношћу у начину извођења одбране и стабилношћу, као битном карактеристиком у односу на земљиште као простор, у смислу познатог захтева „ни корака назад“.

С друге стране, у маневарској одбрани земљиште се користи за привремене, узастопне ослободнице, као једно од средстава да се постигне непосредни циљ. У односу на стабилност позициске одбране, маневарску одбрану карактерише покретност у смислу постепеног напуштања земљишта као простора до одређене границе, преко које би сваки губитак простора штетно утицао на даље успешно вођење борбе.

Ако би била довољна овако кратка и, свакако, прилично апстрактна анализа појмова за један и други вид одбране, онда би се могло доћи до закључка да се појам позициске одбране најприближније карактерише **отсудношћу**, а појам маневарске одбране **суздржљивошћу**. У исто време, овим изразима би се најјаче истакла и разлика између та два вида одбране. Израз „отсудност“ непосредно изражава суштину која произлази из критеријума непосредног циља, а поред тога садржи још и појмове упорности и стабилности који проистичу из начина извођења одбране и односа према земљишту као простору. На сличан начин, само можда у мањој мери, израз „суздржљивост“ садржи суштинске одлике маневарске одбране.

Маневарска одбрана није отступање

Као што је речено, маневарски вид одбране углавном се карактерише борбом ограниченог обима и маневром уназад у циљу очувања сопствених снага до одређеног времена. У борбеним дејствима маневарске одбране, маневар уназад не припада категорији „отступања“, већ категорији „повлачења“, узимајући ова два термина само у смислу означавања покрета уназад.

Маневар уназад садржан је и у појму **маневарске одбране** и у појму **отступања**, иако ова два термина означавају појмове за посебне, одређене категорије борбених дејстава. За јасније схватање једног и другог вида борбених дејстава потребно је претходно уочити да термин „повлачење“ означава покрет уназад у маневарској одбрани, а термин „отступање“ покрет уназад у отступању као посебном виду борбеног дејства, без обзира што је у овом другом случају истоветан термин како за означавање покрета уназад, тако и за вид борбеног дејства.

Отступање, као вид борбеног дејства, има за циљ **брзо одвајање** од непријатеља у циљу прекидања или, уопште, избегавања борбе за дуже време, без обзира да ли се то изводи добровољно или принудно, тј. под непријатељским притиском. У односу на простор, отступање се редовно изводи на несразмерно већој дубини у поређењу са маневарском одбраном, јер се при отступању тежи да се брзим маршевањем што више повећа отстојање између сопствених главних снага и непријатеља, док се само мањим делом снага одржава борбени додир са непријатељем у циљу заштите главнине и само док је то потребно.

Супротно отступању, маневарска одбрана — иако се код ње у суштини ради о покрету уназад — има основни циљ **задржавање** непријатељског наступања целом својом снагом, примењујући целисходне тактичке борбене поступке који су карактеристични за одбрану као један од два вида борбе уопште.

За разлику од маневарске одбране, отступање више припада категорији кретања, него виду борбе. Оно је, у суштини, вид маневра уз ограничену примену заштитничке борбе, док је маневарска одбрана вид борбе у коме долази до широке примене маневра.

Повлачење, као термин, означава појам за сваки покрет уназад где је потребно сукцесивно прекидање и примање борбе да би се задобила или очувала слобода акције, а то је баш оно што је типично у маневарској одбрани. Али, код отступања, у целини, није правилно говорити о повлачењу, пошто су при покрету уназад за време отступања главни напори управљени на то да се борба прекине и да се после тога више не прими све док се отступањем не постигне постављени циљ. Као покрет уназад, отступање, у основи претставља обично маршевање, док је повлачење специфичан борбени поступак који сачињавају тактички и технички врло сложене радње, као што су извлачење из борбе (подразумевајући под тим заштитом и прихват делова који се повлаче) и одржавање непрекидног борбеног додира са непријатељем на целом фронту.

За правилно разликовање појмова маневарске одбране и отступања не треба ништа да смета чињеница што ће се, понекад, и у отступању (најчешће у почетној фази) морати да дејствује по начелима маневарске од-

бране у смислу повлачења, да би се створили потребни услови за даље успешно отступање. Исто тако, понекад ће и у маневарској одбрани бити потребно да се привремено прибегне отступању у виду брзог отскока на неку линију у већој дубини одређене зоне дејства, да би се одатле отпочело или наставило са стварном борбом у виду маневарске одбране.

С обзиром на непосредни циљ, примање отсудне борбе после дужег или краћег времена, тј. док се за то не створе повољни услови, предвиђа се како при извођењу маневарске одбране, тако и при отступању, те су оба та вида борбених дејстава истоветна у том погледу, с тим што маневарска одбрана више личи на отступање него на саму одбрану. То је, уствари, један од разлога што се маневарска одбрана у правилима појединих армија (разуме се под друкчијим термином) код једних третира као посебан вид тзв. постепеног отступања од линије до линије, а код других као посебни вид одбране. Ово, свакако, није битно за одређивање појма маневарске одбране и за разлике које постоје између ње и отступања у начину њиховог извођења, о чему је напред већ било речи. Важно је уочити да постоје суштинске разлике због којих маневарска одбрана не може бити идентична са отступањем и да она, уствари, стоји као посебна категорија борбених дејстава између позициске одбране и отступања.

Маневарска одбрана није одбрана за добитак у времену

Постоји и мишљење да је маневарска одбрана, у суштини, одбрана за добитак у времену и да би њен појам био адекватније изражен термином „одбрана за добитак у времену“. Овакво мишљење заснива се на поставци да је време основни фактор који условљава трајање маневарске одбране и да оно ствара услове за примање или наметање борбе у циљу отсудног решења.²⁾

Између многобројних фактора стратегиског или оперативно-тактичког карактера, који утичу на предузимање маневарске одбране у сваком конкретном случају, свакако су најважнији: време за које се мора остати у одбрани и простор који омогућава да се изведе маневар, а да се притом не мора примити отсудна борба. Величина оперативног простора који се може и сме напустити одређује величину времена у коме треба и може да се изведе маневар. Време и простор уско су повезани и могло би се говорити о времену као простору. Простор се, дакле, појављује као фактор примарног значаја. Својом величином он првенствено треба да обезбеди потребно време, не намећући потребу да се за добитак у времену мора водити борба већег обима и отсуднијег карактера. Циљ маневарске одбране био би промашен ако би се маневарска одбрана друкчије схватила, наиме, да за повлачење у циљу примања отсудне борбе није битно да ли ће оперативни простор бити довољне величине, јер ће се борбом морати да ствара потребно време да се критичан простор не напусти. Тада се може догодити да се сопствене снаге постепено истроше или да се прерано прими одлучна борба

²⁾ Тако схватају правилске одредбе о маневарској одбрани и писци чланка „Извођење маневарске одбране“ („Војно дело“ бр. 3, 1951), али се с таквим схватањем не слажу, већ заступају гледиште да маневарска одбрана треба да буде изразито офанзивна. Своје мишљење по томе изнео сам у одељку: Услови за успешно извођење маневарске одбране тач. а).

под неповољним условима. Ако за извођење маневарске одбране нема довољно оперативног простора (а тиме ни времена), као основног фактора за стварање погодних услова да се прими отсудна борба, онда ће већи значај добити упорност у извођењу одбране, офанзивна дејства и други фактори у вези с овим, о чему ће доцније бити говора у одељку „Услови за успешно извођење маневарске одбране“.

Маневарска одбрана, гледана у целини, не може се, дакле, идентификовати са борбом за добитак у времену,³⁾ а још мање са одбраном за добитак у времену. Борба за добитак у времену претпоставља и жртвовање снага које је изводе, да би се добило потребно време. Типичну борбу за добитак у времену воде, например, тактичке и оперативне заштитнице, предњи одреди, јединице за обезбеђење прикупљања и груписања снага предвиђених за извођење напада и сл. Иако се борба за добитак у времену најчешће изводи одбраном на узастопним положајима, слично начину дејства у маневарској одбрани, ипак ће се често догађати да се више неће смети да иде уназад и да ће се морати уложити и последњи напор ради одржавања на положају „по сваку цену“, без обзира, дакле, колико ће то у коначном исходу стајати снага и средстава и без обзира на начин којим то треба постићи.

Према томе, маневарска одбрана, гледана у целини, није борба за добитак у времену, иако ће поједине јединице, у оквиру њеног извођења, понекад водити и борбу за добитак у времену.

Разлике и сличности између маневарске одбране и борбе за добитак у времену могу да послуже као погодна основа за разматрање о маневарској одбрани у стратегиско-оперативном и у тактичком обиму.

У савременим условима, маневарску одбрану редовно ће самостално изводити само велике оперативне јединице, било у саставу и оквиру дејства стратегиске јединице и стратегиске целине, било издвојено на засебним правцима. Више тактичке јединице (дивизије, бригаде) могу самостално изводити маневарску одбрану ако се налазе у саставу већих јединица које дејствују на засебним правцима, иначе оне воде борбу за добитак у времену, нарочито онда када дејствују у улози заштитница. Борбена дејства тактичких јединица у саставу више јединице која изводи маневарску одбрану неће се ни по чему разликовати од њиховог рада у позициској одбрани. Оне ће уређивати, бранити и „држати“ одређене положаје као и у позициској одбрани, а напуштаће их само онда и онако када се и како буде наредило од стране више команде. Старешински кадар тактичких јединица и борачка маса често неће знати или неће ни требати да зна да се изводи маневарска одбрана. То значи да карактеристике маневарске одбране, као посебног вида борбе, долазе до изражаја само у стратегиском и оперативном оквиру, а да притом нипошто не мењају опште тактичке принципе и борбене поступке за непосредно вођење борбе уопште. Према томе, о типичној маневарској одбрани, као посебном виду одбране, може се говорити само онда када је самостално изводе велике јединице.

³⁾ Немци је тако и називају („Kampf um Zeitgewinn“) и сматрају је као посебан вид борбених дејстава. Они је не називају ни одбраном ни нападом, пошто се може водити једним или другим видом борбе или комбиновано, како буде целисходније. Сличан је и англоамерички термин: „delaying action.“

Маневарска одбрана није увек и у свему истоветна са одбраном на широком фронту

Из овога што је досада речено, нарочито у односу на непосредни циљ који се жели постићи, очигледно је да се маневарска одбрана неће предузимати само онда када не постоји довољан однос снага или друге целесходне околности да би се могла примити позициска одбрана. Међутим, типична одбрана на широком фронту мора се увек применити у оном случају када **нема довољно снага ни средстава** да би се остварио систем непрекидне пешадиске ватре потребне густине и омогућило ефикасно узајамно потпомагање између појединих рејона и чворова одбране у оквиру целог одбраненог отсека или положаја који треба да се брани.⁴⁾ Због тога се груписање браничевих снага у таквом случају нужно своди на ограничен број најважнијих одбранбених ослонаца, са мањим или већим бројем слабије или никако активно брањених међупростора, саобразно условима које пружа земљиште. Поред тога, ешелонирање одбране по дубини (у смислу одбранбених појасева) постаје много плиће од нормалног, јер се од ионако ограничених ефектива морају прикупљено оставити јаке и веома покретљиве резерве, које, као такве, једино могу успешно да интервенишу на било којем правцу у оквиру целе ширине одбранбене зоне у циљу очувања целовитости одбране.

Несумњиво је да се одбрана на широком фронту, према непосредном циљу који се жели и може постићи, може изводити у виду маневарске или позициске одбране. Према томе, карактеристике одбране на широком фронту проистичу од система њене организације која је извршена саобразно расположивим снагама и средствима, карактеру земљишта, условима и могућностима његовог фортификациског уређења, замисли извођења борбених дејстава итд., тако да она, као таква, не претставља посебан вид већ једну од форми одбране уопште. Маневарска одбрана може се упоређивати са одбраном на широком фронту само у случају када је ова последња заступљена као преовлађивајућа форма одбране позициског вида. А о таквом упоређивању биће говора у даљем разматрању.

Ако у некој ситуацији наступи случај да се маневарска одбрана примени у условима изразите надмоћности нападача на једном пролазном (маневарском) земљишту, онда ће у том случају и она имати напред наведене карактеристике одбране на широком фронту. Тада неће постојати

⁴⁾ Одбрана на земљишту које по својим карактеристикама омогућава да се бране само поједини правци (планинско, кршевито, мочварно, шумовито и сл. земљиште) и због тога има шири фронт од нормалног, не претставља одбрану на широком фронту, као типичну форму одбране. Ограничења у погледу просторно одређених површина земље за вођење борбе, која намеће земљиште у оваквом случају важе у истој мери и за браниоца и за нападача, а ширина борбеног фронта не мења општи однос услова за вођење борбе који већ постоји између противничких страна.

Под типичном формом одбране на широком фронту треба разумети ону одбрану за коју се данас често и сасвим правилно употребљавају термини „покретна“ или „еластична“ одбрана. Њену суштину сликовито је изразио генерал О. Bradley, упоређујући је са еластичношћу опруге која се скупља под надмоћним притиском, али која с новом снагом отскаче напред чим притисак попусти, имајући притом увек потребан ослонац на који се опруга у првом случају скупља, и на који се у другом случају одупире.

могућност да се на целом фронту оствари узајамно потпомагање између свих делова отпора нити непрекидан систем потребне пешадиске ватре, због велике моћи непријатељског продирања на било ком правцу одбранбеног фронта. Осим тога, одбрана неће имати потребне чврстине по дубини, чак ни у случају да постоји повољан однос између величине браниочевиx снага узетих у целини и ширине фронта одбране. Ово зато што борбени ешелони (или резерва), распоређени у дубини одбранбене зоне нису, уствари, елемент борбеног поретка са онаквом улогом као у позициској одбрани, јер се они сукцесивно повлаче и отсудно не ангажују. Њихов је основни задатак прихватање борбеног ешелона који води борбу у циљу задржавања непријатеља, а не да заједнички с њиме истае отсудан отпор пре одређеног времена, осим у случају опасног непријатељског продора који се није могао спречити на други начин.

У оваквом случају маневарска одбрана биће идентична одбрани на широком фронту, и то само по систему своје организације, али ће се од ње битно разликовати по циљу за којим непосредно тежи и по начину извођења. Док је код маневарске одбране начин извођења срачунат на то да се своје снаге сачувају за отсудан отпор **до одређеног времена**, докле се у одбрани на широком фронту (разуме се у случају када је она форма позициског вида одбране) иде за тим да се отсудан отпор (у виду противдејства резерве) испољи **у време које није унапред одређено**, по могућству што пре — чим се укажу повољни услови за то, или када дође у опасност целовитост одбране.

Маневарска одбрана, дакле, није увек ни у свему идентична са одбраном на широком фронту.⁵⁾

Суштина маневарске одбране

На основу досада изложеног појма маневарске одбране могли бисмо укратко теориски овако формулисати њену суштину и битне карактеристике:

1) да је то борба са непријатељем на узастопним, унапред одређеним и — у већој или мањој мери — припремљеним положајима, тј. борба у којој се избегава примање отсудног решења све докле док се за то не створе повољни услови;

2) да непријатеља треба задржавати испред сваког положаја, приморавати га да развија своје снаге и губи време за организацију новог напада, наносити му што веће губитке и каналисати његово надирање на

⁵⁾ На основу досада изложеног мишљења о схватању појмова за поједине видове и форме одбране, могло би се поставити питање, да ли су неки термини које употребљавамо за њихово означавање најпогодније изабрани. Не улазећи дубље у ово питање, може се без доказивања тврдити да би термин „отсудна одбрана“ и језично и суштински био бољи и одређенији од термина „позициска одбрана“. Маневарска одбрана је, уствари, повлачење и зашто се онда не би могла овим термином означавати? (Ми, на пример, у обичном и војничком говору кажемо: „повлачење српске војске 1915“, а не: „маневарска одбрана српске војске 1915“, нарочито ако се има у виду да је „маневарска одбрана“ више оперативно — стратeгиски, него тактички појам). Израз „маневарска одбрана“ више би одговарао одбрани на широком фронту (ако не бисмо хтели да је назовемо покретном или еластичном), него за одбрану коју сада називамо маневарском.

правце који су најпогоднији за одбрану, а затим се са сваког таквог положаја на време извући испред непријатељског удара и организовано повући на следећи положај; и

3) да у оквиру датог простора и времена треба сачувати своје снаге и постепено створити повољне услове и могућности за чврсто одржање предвиђеног последњег положаја да би се на њему могла примити или наметнути борба за отсудно решење са изгледом на успех.

Маневарска одбрана, као посебан вид борбе, свакако се није појавила као последица усавршавања оружја и борбених средстава новијег времена, које је обележено индустријском револуцијом и наглим развојем технике. Напротив, она је стара колико и само ратовање, иако је тек Клаузевиц први теориски обрадио њену суштину. Говорећи о врстама отпора у одбрани стратемског значаја, он је тај отпор, који данас називамо маневарском одбраном, назвао „повлачење у унутрашњост земље“. Развијајући даље ову своју поставку, он под овом врстом отпора подразумева добровољно повлачење браниоца са циљем да код нападача изазове и сачека такво слабљење да се он мора сам зауставити у свом напредовању, или да бар не може савладати отпор браниоца на крају свог пута. Он даље каже:

„Ово слабљење у наступању биће повећано ако је противник непобеђен, ако се сам добровољно повлачи са несломљеном свежеом оружаном снагом, али непријатељу, сталним и одмерним отпором, наплаћује крвљу сваку стопу земље, тако да је то наступање стално продирање, а не само обично гоњење.“⁶⁾

Овом врстом отпора као и одбраном уопште, треба се служити само дотле док је то браниоцу потребно због његове слабости и док не постигне повољан однос снага, а тада борбу треба да заврши нападом.

Општа начела, дакле, којима се обухвата суштина маневарске одбране, остала су и данас иста као и раније, а вероватно да се ни у будућности неће изменити. Међутим, за потпуније и шире разумевање модерне маневарске одбране потребно је размотрити низ услова од којих зависи њено успешно извођење, који су се несумњиво знатно изменили од времена Клаузевица до данас.

Суштина маневарске одбране у овом смислу могла би се обухватити, углавном, у ове три врсте питања:

- 1) када треба применити маневарски вид одбране;
- 2) који су општи услови потребни за успешно извођење маневарске одбране;
- 3) средства за успешно вођење борбе у маневарској одбрани.

1) Када треба применити маневарски вид одбране?

У условима савремених, бројно великих армија, офанзивна и дефанзивна дејства тесно се допуњују. На великим фронтовима може се напасти само на важним правцима, а на осталим бранити, да би се постигла економија снага, тј. створила потребна надмоћност у нападу на оном месту где се тражи одлучно решење. Дакле, одбрана уопште, као вид борбе, потребна је и нужна, а непосредни циљ који њоме треба постићи може да

⁶⁾ Клаузевиц „О рату“, издање „Војног дела“, 1951, стр. 401.

буде различит у односу на различите услове конкретне борбене ситуације, као например: заштита груписања снага предвиђених за извођење напада; економисање снагама применом одбране ради омогућавања извођења офанзивних дејстава на изабраним правцима; ношење што већих губитака и трошење непријатеља у условима када нема довољно снага за предузимање напада; навођење нападача у непогодне услове за вођење борбе; приморавање непријатеља да јасније испољи своје планове, и сл.

У свим наведеним случајевима примениће се један или други вид одбране, у зависности од тога да ли треба примити борбу за отсудно решење — без обзира колико ће то стајати снага и средстава — или треба сачувати сопствене снаге и избећи отсудну борбу из било каквих узрока. Што се тиче маневарске одбране, која нас овде посебно интересује, погрешно би било закључити да се она примењује искључиво и само онда када се не располаже довољним снагама да би се применио позициски вид одбране. Очигледно је да се маневарски вид одбране може применити онда када се непријатељ може навести да води борбу под неповољним условима; када нека јединица треба да предузме маневарско-дефанзивно дејство ради усклађивања са офанзивним или позициско-дефанзивним дејствима суседа; када делови неке јединице још нису спремни за вођење борбе; када је потребно да се нападач наведе да одређеније испољи свој план дејства; када се нападач може одвући од његових база за снабдевање, и сл.

Нема сумње да ће се маневарска одбрана најчешће водити са надмоћнијим непријатељем. Али, у таквом случају, овај вид одбране, сам по себи, још не значи сигуран рецепт за победу слабијег над јачим. Маневарска одбрана, као што је већ на почетку истакнуто, не може да претставља неку целовиту операцију, већ само прелазно стање које је проузроковано нуждом и у коме је потребно да се неповољан однос снага и остале неповољне околности окрену у своју корист, да би се у право време могао предузети одлучан напад. Ово, међутим, данас није лако постићи и захтева од вођства и трупа поседовање високих ратничких особина и техничких средстава.

2) Услови за успешно извођење маневарске одбране

Процес развитка ратне технике, а с тим у вези и организације армије и начина њене употребе, вршио се постепено кроз историју на бази општих друштвених услова и односа — некад брже, а некад спорије — дајући повремено превагу час офанзивним а час дефанзивним дејствима. За време Првог светског рата одбрана је неко време имала превагу над нападом. Појава непрекидног фронта, првенствено као последица јачине ватре и повећања дубине у одбрани, онемогућила је претварање тактичког у оперативни пробој, јер су нападу недостајали покретљивост и ударна снага. У Другом светском рату напад је претежно имао превагу над одбраном. Квалитативно побољшање наоружања у погледу ударне моћи и ватреног домета, уз квантитативно повећање, а у вези са оперативном покретљивошћу великих маса, омогућили су да се нападом брзо дезорганизује систем одбране. Велика покретљивост и ударна снага (нарочито оклопних јединица подржаваних авијацијом) омогућили су да се у нападу брзо концентришу јаке снаге на изабраним правцима, да се одбрана пробије и у пробоју брзо убаци довољно јаке резерве за даље продирање у дубину одбране.

Да би модерна одбрана могла одолети нападу, њена организација, као што је познато, мора да обезбеди:

— велику дубину одбране у виду узастопних одбранбених појасева са снагама, ешелонираним на њима, да би успешно одолевала узастопним ударима нападача и постепено слабила његову продорну моћ;

— најсолиднију тактичко-фортификациску организацију положаја, нарочито у противтенковском смислу, на најопаснијим правцима непријатељског продирања;

— кружну одбрану основних ослонаца (у виду чворова одбране) унутар појединих положаја и појасева, због могућности непријатељског брзог продирања, инфилтрирања и вертикалног маневра, нарочито имајући у виду ненаклоњена или пробојем и уклињавањем створена откривена крила и бокове; и

— јаке и веома покретљиве резерве за извођење брзог и снажног противдејства.

Ова општа начела за извођење савремене одбране уопште важе и за њен маневарски вид, разуме се, уз извесне особености које проистичу из њене суштине, а које ћемо поближе размотрити.

а) **Утицај простора.** Простор који се може напустити у току маневарске одбране по својој величини и значају не сме да буде од негативног утицаја на даље вођење борбе или операција.

За постизање непосредног циља у маневарској одбрани, губитак простора није једино средство. Ово нарочито важи у савременим условима велике оперативне покретљивости армија, када дневни марш тенковских и моторизованих јединица износи преко 150 км и када средњи темпо наступања у операцијама достиже 25—30 км на дан. Данас, практично, не постоје тако дубоке отступнице чијим би се искључиво просторним савлађивањем нападач толико истрошио да би се морао сам зауставити, или да не би могао савладати отпор браниоца на крају свога пута.⁷⁾

У садашње доба простор је технички савладан, што је у војничком погледу доказало савезничко искрцавање у Европи и цео прошли рат, када су огромне тонаже транспортоване поморским и ваздушним путем између свих континената света. Заувек су прошла времена када је, рецимо, Велингтон могао чекати у утврђењима код Торес Ведраса да глад и зима савладају Масенину војску и присиле је на повлачење.

Пример повлачења српске војске 1915, иако је оно имало карактер изразито маневарске одбране, показује да је ипак дошло до напуштања земље, како због огромне надмоћности нападача, који су концентрично наступали, тако на првом месту због мале величине Србије као ратишта, јер се није имало даље куда повлачити, осим преко албанских кршева ка оабама Јадранског Мора.

⁷⁾ Овакав случај догодио се у Наполеоновом походу на Русију 1812 године, када је од 300.000 људи дошло у Москву само 90.000. Тада је величина дубине продирања нападача била несразмерна општим могућностима његове армије у погледу брзине кретања, снабдевања, опреме, итд., те је он морао пропасти услед својих сопствених напора, иако је — како наводи Клаузевиц — у овом походу било толико много крвавих борби да би се у другим околностима могла изборити најпотпунија одлука мачем, да је руско повлачење било дело једног смишљеног плана.

У Совјетско-пољском рату 1920 године, после совјетске офанзиве северно од Припјатских Мочвара, до одлучног удара дошло је тек код Варшаве иако су и једна и друга страна имале више прилика и могућности да га пре остваре. Пољаци су се у току месец дана скоро без отпора повлачили од једног до другог речног тока (Шчара—Њемен; Буг—Нарев; Висла). Пошто су изгубили огромну територију, дубоку око 600 км, Пољаци су после повлачења, ипак, извели успешну противофанзиву и нанели одлучан пораз Тухачевском, и то благодаречи грешкама совјетске линеарне стратегије више него свом успешно изведеном отступном маневру. Да је битка под Варшавом била изгубљена, врло је вероватно да би и рат био дефинитивно изгубљен.

У доба моторизованих армија и све већег коришћења ваздушног простора у борби, значај маневра (у смислу офанзивних противдејстава и погодног груписања снага уназад) у маневарској одбрани добија све већу превагу у односу на значај губитка простора, који је раније још понекад могао да буде одлучујућег значаја. Говорећи о одбрани уопште као „јачем облику ратовања“⁸⁾, научно-хладни Клаузевиц се узбуђује и каже:

„Брз, снажан прелаз у напад — када севне мач освете — најсјајнија је тачка одбране; ко га не замисли одмах уз саму одбрану, или још боље ко га не обухвати одмах самим појмом одбране, томе никад неће бити разумљива надмоћност одбране, он ће увек мислити на средства која се непријатељу нападом руше а себи стичу, али која зависе не од начина како се чвор везује, него како се развезује.“⁸⁾

Говорити, дакле, о позициској одбрани као више „активној“, или о маневарској као више „пасивној“ одбрани, и због тога наглашавати потребу „веће активности“ или „већих активних дејстава“ у извођењу савремене маневарске одбране, значило би не схватити суштину одбране, без обзира на њене видове или форме, како их је теорија класифицирала, а нарочито без обзира на повећани значај противдејстава (противнапада, противудара) приликом извођења маневарске одбране у савременим условима. Ови услови не захтевају неку офанзивну активност увек, свуда и по сваку цену, јер би то могло довести до превременог исцрпљења и до опасности да се одлучна борба мора примити у неповољном моменту.

Иако су Немци у Другом светском рату били мајстори за извођење офанзивних дејстава у одбрани, за вођење тзв. „еластичне“ или „агресивне“ одбране, ипак се тај метод који су тврдоглаво примењивали у измењеним околностима у периоду њиховог стратегиског повлачења — када је надмоћност на бојном пољу коначно прешла у руке Савезника и присилила Немце на вођење маневарске одбране — преобратио у своју супротност. Навешћемо само два примера. Покушај деблокарања Будимпеште претставља типичан пример у стратегиском оквиру, а неуспела противофанзива под Химлеровим руководством правцем Старгард—Кистрин, у циљу спречавања руске инвазије у Померанији, типичан је пример у оперативном обиму.

Када је реч о офанзивним дејствима у маневарској одбрани, не би се могло примити мишљење писаца чланка „Извођење маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 3, 1951), које гласи:

⁸⁾ Клаузевиц: О рату; издање „Војног дела“, Београд 1951, стр. 312.

„Тамо (у правилима, А.К.), например, начин извођења маневарске одбране има искључиво дефанзивни карактер, јер се активна дејства предвиђају изузетно, тј. у виду извршења противнапада резервама да би се задржао непријатељ, који угрожава бок јединица при повлачењу или уопште који угрожава повлачење са одређене линије. То је, по нашем мишљењу, највећи недостатак постојећих правилских одредби. Јасно је да се непријатељу не могу нанети озбиљни губици без активних дејстава“ (стр. 14, друга реченица одозго).

Остајући себи доследни, писци у закључку свога чланка под тач. 4, препоручују следеће:

„Прелазити у противнапад са сваке линије, свим расположивим снагама или једним њиховим делом, у циљу разбијања и уништења непријатеља“.

На основу онога што је досада изложено о појму и суштини маневарске одбране, овакво мишљење не би се могло примити. Иако писци нису довољно одређено казали шта разумеју под изразом „искључиво дефанзивни карактер“ у маневарској одбрани, а шта под изразом „активна дејства“, иако се не узме у обзир извесна противречност у тврђењу „да маневарска одбрана има искључиво дефанзивни карактер, јер се активна дејства предвиђају изузетно“, могло би се ипак тврдити да овако формулисани смисао правилских одредаба у односу на маневарску одбрану није „највећи недостатак“ правила, већ пре недостатак правилног схватања суштине овога вида одбране од стране аутора чланка. Да је то тако, они су сами одређеније потврдили у цитираној тачки у закључку свог чланка, јер је очигледно да је онакав начин дејства супротан суштини маневарске одбране.

Треба поменути још једно гледиште аутора чланка, које је у уској вези са претходним и с којим се не би могло сагласити. На стр. 18 они говоре о потреби да се у маневарској одбрани неке линије морају бранити „по методу позиционе одбране“ и постављају питање да ли је то могуће „са онаквим посудањем линија како се обично посудају у маневарској одбрани“. Израз „по методу позиционе одбране“, према осталом тексту, треба разумети тако да неке линије — према плану дејства — треба бранити дуже времена. Решење овог питања они виде једино у начину да се примене „неке друге форме борбе, које се разликују и од оних у маневарској и од оних у позиционој одбрани“ и на 25 страни дају следећи одговор:

„По нашем мишљењу, треба дејствовати онако како су дејствовале наше јединице у току рата, тј. пустити непријатеља на блиско отстојање и вршити противнападе и ноћне нападе свим снагама, јер је то најсигурнији пут за извршење постављеног задатка“.

Нема сумње да је значај изненађења врло велики у извођењу борбе уопште и да се помоћу изненађења, оствареног применом погодних борбених поступака, може постићи релативна надмоћност над непријатељем, ако буду ишле на руку и многе друге околности у конкретној ситуацији. Али, када је у питању теориско расправљање о маневарској одбрани, онда се предложени поступак — онако како је формулисан — не би могао апсолутизовати. За доказ је довољно поставити само неколико питања:

1) Ако се — према плану одбране — предвиђа да ће бити потребно неку линију бранити дуже времена (а то треба предвидети, јер је предви-

ђање основна функција командовања), да ли то онда не значи да треба погодним маневром, тј. груписањем снага, распоредом резерви, организацијом положаја, садејством суседа, итд. омогућити да се то постигне са највећим изгледом на успех?

2) Шта ће се догодити ако „напад свим снагама“ (или „ноћни напад“) ипак не успе, пошто је у питању маневарска одбрана у којој није допуштен ризик који може довести у питање општи циљ, ради кога се овај вид одбране и предузео и да ли је то онда „најсигурнији пут за извршење постављеног задатка“?

3) Да ли је проста ствар кренути у ноћни напад „свим снагама“, без обзира што се не прецизира колике су?

У погледу значаја простора могло би се још и ово напоменути. Због великог пространства Русије и због неуспеха завојевача у прошлости да је као такву савладају, остала је навика да се она још увек узима као пример земље са огромном отступницом која сама по себи осуђује и најјачег нападача на неуспех. Међутим, то је Други светски рат већ оповргао, без обзира на то што постоје подељена мишљења о томе да ли је Хитлеровом неуспеху под Московом 1941 године више допринела његова авантуристичка стратегија, „генерал зима“ или чињеница што је немачко ваздухопловство знатно изгубило од своје ударне моћи због рана задобивених у „Бици за Енглеску“. С правом се може поставити питање: какав би био коначан исход руског хаотичног повлачења, да Југославија није одгодила извршење плана „Барбароса“ навлачењем фашистичког беса на себе, или да је немачко ваздухопловство сачувало свој неокрњени потенцијал — без обзира на огорчени отпор Руса под Московом и на огромне тешкоће немачког снабдевања?

Значај простора у савременим условима треба тако схватити да се губитак земљишта у маневарској одбрани не сме да претвори и у губитак оперативног простора, да се не би потпуно изгубила слобода акције и могућност вођења даљих дејстава.

б) **Утицај предузетих мера за слабљење нападача.** Да би бранилац могао постепено слабити надмоћнијег непријатеља и ометати његов напад, он мора бити способан да брзо и целисходно користи све могућности за стварање **релативне надмоћности** и да у најповољније време, на најпогоднијем месту и на најефикаснији начин наноси непријатељу што веће губитке, или да предузима ма какве друге мере које би штетно утицале на развијање непријатељског напада.

Ако бранилац не би располагао таквом способношћу, на пример, услед заједничког утицаја мањих или већих слабости у домену вођства, морала и извезбаности трупе или материјално — техничке опремљености и организације, он би неминовно претрпео пораз. Као што је већ речено, маневарска одбрана, сама по себи, или само зато што се на њу одлучило у некој тешкој ситуацији, није неки чудесни метод који у себи крије тајну победе.

Када је реч о способности браниоца за успешно вођење модерне маневарске одбране, треба на првом месту истаћи потребу покретљивости његових трупа. Нормално је да ће нападач своје тенковске и моторизоване јединице, снажно потпомогнуте авијацијом за непосредну подршку, првенствено употребити против браниоца који се повлачи. Користећи њи-

хову брзину и ударну снагу и своју иницијативу, нападач ће моћи да бира најпогодније правце на којима ће браниоцу онемогућавати брзо одвајање и повлачење, а осим тога моћи ће лако да пробија браниоцеве узастопне линије отпора и да дубоко продире у унутрашњост његове територије. Стога је потребно да браниоцеве трупе у целини буду тако покретљиве да се могу брзо одвојити и повући пре но што буду окружене и — највероватније — уништене. (Као негативан пример покретљивости трупа у одбрани може да послужи брзи слом Француске и Пољске војске у последњем рату). Нарочито је важно да резерве буду јаке и оспособљене за брзи покрет, да би могле на време паралисати почетни успех нападача и главнини омогућити организовано повлачење.

Међутим, велику покретљивост не треба схватити само у чисто механичком смислу извршења кретања и у савременим условима помишљати искључиво на моторизацију. Мања или већа покретљивост неке трупе или армије уопште, зависи колико од степена могућности техничких или живих средстава за извршење кретања, толико и од организационе структуре њених јединица и оспособљености за уредно обављање саобраћаја, од система командовања, начина и могућности снабдевања разним потребама, итд.⁹⁾ За уредно и брзо извршење повлачења у савременим условима не треба заборавити потребу благовремене евакуације у дубљу позадину свих непотребних делова, установа, становништва, општих добара и материјала и свега другог што би у најкритичнијим тренуцима могло да закрчи путеве, те на тај начин онемогући или отежа покретљивост трупа. Познато је, на пример, колико су осетно биле ометане немачке операције повлачења у завршној фази Другог светског рата, нарочито при повлачењу из Источне Пруске, када су огромне колоне избеглица закрчиле све путеве, зато што су грађанска надлештва и становништво, према категоричној Хитлеровој заповести смели да отпочну евакуацију тек онда када непријатељ стигне на 10 км од њихових насеља.

Поред ових субјективних фактора, који условљавају већи или мањи степен покретљивости браниоцевих снага, треба узети у обзир и објективне факторе, који утичу на брзину кретања и тиме отежавају или олакшавају извођење маневарске одбране. То су: општи карактер створа земљишта и степен његове пролазности; број, квалитет и капацитет комуникација; доба године и дана; стање времена и, најзад, степен покретљивости непријатељских трупа (разуме се, ту нарочито треба имати у виду јачину непријатељских тенковских и моторизованих јединица, као и његове авијације, која на савременом ступњу развитка претставља моћно и ефикасно средство за муњевито остварење тзв. вертикалног маневра).

⁹⁾ Ради бољег разумевања нужно је да се прецизирају неки појмови који се у пракси, према уобичајеним терминима, често не разликују довољно јасно. Према законима механике, војнички термин „покрет“ одговарао би појму кретања, а термин „покретљивост“ појму брзине. Колико се ова два појма, тј. кретање и брзина, не смеју изједначавати употребом термина „покрет“ и „покретљивост“, још мање се термин „маневар“ може изједначити са појмовима покрета и покретљивости или обратно. Маневар је комплексан појам и у свом основном значењу садржи елементе кретања (покрета), брзине (покретљивости, времена), борбеног поретка (груписања снага), положаја (места) и удара (ватром и живом силом — прса у прса) и примарно значи непосредну примену најефикаснијег напора својих снага против непријатеља на најпогоднијем месту и у најповољнијем тренутку, а секундарно — добитак времена и простора у циљу доцније „примене најефикаснијег напора... итд.“

Однос укупно узетих субјективних и објективних фактора, који у дајој ситуацији одређују степен покретљивости браниоца и нападача, мора да буде такав да браниоцу на било који начин обезбеди макар и минимално преимућство над нападачем, да би могао изводити маневарску одбрану са изгледом на успех.

Као поучан пример правилно искоришћене покретљивости у комплексном смислу, може се узети случај немачког стратeгиског повлачења са Кавказа почетком 1943 године. Повлачење 1 оклопне армије правцем Армавир — Ростов и 17 армије правцем Мајкоп — Краснодар према доњем Кубану извршено је успешно, иако су надмоћне руске снаге, после победе код Стаљинграда, избиле на 70 км источно од Ростова и стално претиле да им пресеку отступницу.

в) **Утицај начина организације маневарске одбране.** И организацију маневарске одбране треба вршити сагласно начелима која важе за модерну одбрану уопште, а о којима је напред било речи. За пружање отпора по дубини и овде су потребни узастопни одбранбени положаји. Али, пошто се отпор иставља за ограничено време, онда нема потребе или нема могућности да се положаји уреде за пружање јачег отпора, без обзира на погодности земљишта, јер оне не могу сасвим да надокнаде непостојање непрекидног фронта, слабости разређеног ватреног система и плитког борбеног распореда. Но, без обзира на степен уређења појединих линија отпора, маневарску одбрану треба тако организовати да се омогући успешна борба са непријатељским тенковским и моторизованим снагама. У том циљу потребно је:

1) Избор узастопних положаја вршити позади природних препрека (нарочито водених) које су непролазне за тенковске и моторизоване јединице, или које пружају погодне услове за затварање појединих праваца погодних за дејство ових јединица, а нарочито оних праваца који непријатељу омогућавају извршење обиласка или обухвата. С друге стране, ови положаји треба да имају услове доброг осматрања, добре артиљериске ватрене положаје, затим да омогућавају удар сопственим снагама на непријатељска крила и бокове и да са њих воде у позадину погодни и прикривени правци за повлачење.

2) Уређење положаја врши се као и у позициској одбрани, само за краће време и с ограниченим снагама и средствима. Стога се могу затворити само најважнији правци организовањем појединих отпорних тачака и чворова одбране, које обавезно треба уредити као ПТ рејоне и ПТ чворове. Ако има довољно времена, треба израдити и преградне положаје са циљем да непријатељу отежају крилни маневар, да га навуку у клопку и да послуже као полазни положаји за сопствене противнападе или противударе.

3) Запречавање на појединим узастопним положајима и на целој зони одбране треба вршити у пуном обиму, тежећи првенствено да се непријатељско надирање каналише на правце погодне за пружање отпора.

4) Посебну пажњу треба обратити питању организовања противдесантне одбране, нарочито на осетљивим местима у сопственој позадини, као што су комуникациски чворови, прелази преко река, теснаци итд.

5) Ешелонирање борбеног поретка браниоца углавном зависи од јачине нападачевих тенковских и моторизованих јединица и од општег односа покретљивости нападачевих и браниоцевих снага у целини.

Ако непријатељ не располаже јаким тенковским и моторизованим јединицама и надмоћном авијацијом, тако да не постоји опасност од брзог извршења дубоког продора, онда бранилац може постројити борбени поредак у једном ешелону, са јаким општом резервом, као што је то нормално било у Првом светском рату. Међутим, у савременим условима биће потребно да се борбени поредак састоји из два или три ешелона. Ако непријатељ располаже авиацијом надмоћношћу у тенковским и моторизованим јединицама и у авијацији, и ако су услови земљишта и времена повољни за развијање њихове покретљивости и ударне снаге, онда бранилац мора да построји свој борбени поредак у три ешелона. Трећи ешелон, макар и недовољно јак, има задатак да што пре уреди за одбрану трећи узастопни положај и тиме повећа дубину одбране.

Ешелони, један иза другог, уређују и поседују своје одређене положаје, који служе било за пружање што упорнијег отпора нападачу, било као полазни положаји за офанзивно противдејство — сагласно предвиђањима и намерама постављеним у плану одбране.

Јачина и састав појединих ешелона одређује се према плану одбране и борбеним условима који проистичу из конкретног развоја ситуације. Измене у величини и структури ешелона врше се приликом повлачења са једног на други узастопни положај, тако да поједине јединице и делови из првог ешелона могу прећи у састав другог ешелона и на његовом положају образовати наредни први ешелон. Ово се може унапред предвидети у плану одбране, али то ће се редовно одлучивати у току самог извођења одбране према условима конкретне ситуације. Сопствене тенковске и моторизоване јединице, као основну ударну снагу у маневарској одбрани, начелно не треба цепати на поједине ешелоне борбеног поретка, нарочито онда када их нема довољно.

У чланку „Организација и извођење маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 4, 1951) уопште се не помиње потреба ешелонирања браниоцевог борбеног поретка по дубини. Иако писци устају против „безидејности и шаблонизма“, они су дали једну типично шаблонску и несавремену шему за извођење маневарске одбране. Та шема изгледа, углавном, овако: један ешелон — да га назовемо ешелон обезбеђења — сачињавају „делови за заштиту границе“ (као да ће се маневарска одбрана изводити само у почетку рата!) и „осигуравајући делови“, и други ешелон — главне снаге. Уствари, борбени поредак постројен је у једном ешелону („главне снаге“), али се притом нигде не спомиње да ли је потребно имати јаке резерве у дубини одбранбене зоне, сем ако писци нису претпоставили да то треба разумети под изразом „главне снаге“. Према писцима, заштитни и осигуравајући делови смењују се узјамно са главним снагама приликом повлачења. Такав борбени поредак (ако се при томе не обазиремо на то што није потпуно јасно одређен и што изложени начин извођења одбране, у најмању руку, није довољно разумљив) у савременим условима могао би да буде могућан у сасвим изузетним приликама. Он је застарео за нешто око 35 година, утолико пре што и писци рачунају са чињеницом да ће нападач располагати „механизованим снагама“.

г) Утицај способности вођства и начина командовања. Вођство треба да буде способно за вођење јединица при децентрализованом систему командовања који намеће савремена одбрана уопште, а посебно маневарска

одбрана у којој се дејства трупа централизовано планирају, а децентрализовано изводе. Децентрализацију у командовању захтевају снаге развијене на великој просторији и брзе промене у ситуацији. Значај рада потчињених инстанци тако постаје већи, а тиме и њихова самосталност. Оне морају да буду способне за брз и самосталан рад у смислу ослањања на саме себе, како у погледу одлучивања тако и у погледу извршења појединих задатака. Потреба брзог доношења правилних одлука и њиховог спровођења у дело захтева од њих висок степен расуђивања и прилагођавања свог рада у интересу целине, без детаљно разрађених упутстава и заповести претпостављеног. Тешкоћа је, дакле, у томе да се самосталност и иницијатива потчињених одрже у сагласности са идејом дејства претпостављеног. Чврсто држање „на узди“ потчињених спутава њихову иницијативу и доводи до пропуштања повољних прилика, али, с друге стране, њихова самосталност у одлучивању може да доведе до заплитања у отсудне борбе и да тако компромитује извршење општег задатка у целини. Хитлерово уплитање у рад својих генерала на фронту, нарочито у периоду стратешке дефанзиве, можда је најтипичнији пример спутавања иницијативе и слободе у одлучивању непосредних извршилаца што је, свакако, био један од значајних узрока дефинитивног пораза једне, иначе, првокласне ратне машине.

Да би вођство у маневарској одбрани могло сачувати слободу акције, која се огледа у сукцесивном одвајању од непријатеља у најпогоднијем тренутку, оно у дејствима својих трупа мора примењивати принцип изненађења. Изненађење је функција брзог, непрекидног и сигурног обавештавања о непријатељским могућностима, затим брзине и тајности у извођењу противакције. Као такво, оно се у савременим условима не може лако остварити. У борби слабијег са јачим, као што је скоро редован случај у маневарској одбрани, изненађењем се првенствено може остварити очување слободе акције и стицање тзв. надмоћности у командовању, а то, свакако, захтева веома велику способност самог вођства и извежбаност трупа. Када је у питању извођење маневарске одбране и повлачења уопште, онда треба имати на уму да се тада, по природи ствари, више мисли на „назад“ него на „напред“ и да се, стога, губи додир са непријатељем за краће или дуже време. Најзад, тешкоћа је у томе што се често неће имати посла са непријатељем који ће допуштати да буде изненађен. Очигледно је да се изненађење у маневарској одбрани не постиже само отварањем ватре некад на мањим, а некад на већим отстојањима, како би се то могло разумети у чланку „Организација извођења маневарске одбране“ („Војно дело“, бр. 4, 1951, стр. 18, други став одоздо).

3) Средства за успешно вођење борбе у маневарској одбрани

Ватра, маневар и запречавање су основна средства за вођење борбе у одбрани уопште, па и у њеном маневарском виду.

Овде **ватру** треба посматрати првенствено по њеном ефекту и саму за себе, као одлучујући деструктивни чинилац у борби.¹⁰⁾ Ватра (авија-

¹⁰⁾ Ватра је, као што је у претходној напомени речено, један од елемената маневра у смислу извршења удара (под којим се подразумева заједничко дејство ватре и удара живом снагом прса у прса). Подела, дакле, по којој се овде посебно

ције, артиљерије, пешадије), уз помоћ запречавања сваке врсте, треба да заустави непријатељски напад. Пошто је приликом извођења маневарске одбране обично у питању потенцијално надмоћнији непријатељ, који као нападач располаже иницијативом и могућношћу да своју надмоћност брзо и ефикасно оствари на било ком месту браниоцевог положаја, потребно је да га ватра најпре растројава и троши, а потом и заустави, да би се тако добило време за стицање или очување слободе акције у смислу извођења маневра. Задатак растројавања и трошења нападача припада првенствено авијацији и артиљерији, а задатак непосредног заустављања пешадији.

Код примене **маневра**, у оквиру извођења маневарске одбране, нарочито долази до изражаја његов већ споменути двојаки смисао: маневар као непосредно офанзивно противдејство, у циљу трошења непријатеља или у циљу сузбијања његовог продирања — ако га ватра није успела да заустави — и маневар као повлачење, у циљу измицања испод непријатељског удара и једновременог извршења целисходног груписања уназад.

Маневар као офанзивно противдејство (противнапад, противудар) има у маневарској одбрани редовно ограничен циљ и обично се предузима када је нападач ватром и запречавањем дезорганизован, ослабљен и заустављен, тако да му се тада и ударом могу нанети губици. Понекад, у циљу сузбијања непријатељског продирања, маневар као офанзивно противдејство остаје једино средство које може да помогне ватру у заустављању непријатеља да би се омогућило уредно повлачење, које претставља битни задатак браниоца у овом виду одбране. Задатак офанзивног противдејства првенствено припада тенковским јединицама, како због њихове велике покретљивости, тако и због велике ударне моћи.

Маневар као повлачење остварује се као последица успешног ефекта ватре и маневра као офанзивног противдејства, јер је он основни циљ и основна карактеристика овог вида борбе.

Према оваквом схватању функције ватре и маневра у извођењу маневарске одбране не би се могла апсолутизовати неопходна потреба одлучног и континуелног маневра као офанзивног противдејства, нити би се могло поставити питање да ли ватру треба отворати на великим или малим отстојањима, као што чине писци два већ поменута чланка. Маневар као офанзивно противдејство у маневарској одбрани има, као што је речено, ограничен циљ противнапада или противудара редовно у тактичким оквирима, првенствено онда када ефекат ватре не буде довољан да заустави напад, а не као офанзивно противдејство увек и по сваку цену. Ватра на већим и највећим отстојањима потребна је да растројава и задржава непријатеља да би се створило време за извршење маневра повлачења, или за извршење маневра офанзивног противдејства када постоји могућност да се непријатељу нанесу губици без ризика да се притом компромитује извршење општег задатка. Са теориског становишта идеално би било да само ватра омогући маневар повлачења, а да се маневар, као противдејство, изводи само онда када се непријатељ заустави, а по нужди онда када се то ватром није

разматра ватра, а посебно маневар у одбрани, не значи да та средства нису међусобно уско повезана и садржана једно у другом. Као што је ватра саставни елемент маневра уопште, исто тако постоји „маневар ватром“ (путањима и покретом оружја) у циљу најцелисходнијег искоришћавања ватре, како независно од извршења маневра (у његовом комплексном значењу), тако и приликом његовог извршења.

успело да учини. Разуме се, под ватром треба разумети ватру у комплексном значењу. Што се тиче пешадиске ватре, њу треба отварати са таквих отстојања са којих се постиже њен највећи и најсигурнији ефекат, но то је више питање извежбаности и обучености пешадије. Али, пошто се такав захтев поставља у свим борбеним дејствима, он заиста не претставља нешто специфично за вођење борбе у маневарској одбрани.

Запречавање, као средство одбране, има огроман значај и у маневарској одбрани. Али, пошто су могућности за његову примену у маневарској одбрани често доста скучене, због природних услова које пружа земљиште, недостатка времена, радне снаге и техничких средстава, то се браниочева ватра више појављује као основно средство за заустављање нападача, нарочито на равничастом и откривеном земљишту. Тада ће бити тешко остварити довољну јачину ватре са недовољним ефективима на целој ширини и дубини одбранбене зоне, против једног апсолутно надмоћнијег нападача који има могућност брзог продирања било где на целој зони, тј. на оним местима и правцима које буде изабрао. Пошто је то најсложенији и најтипичнији случај маневарске одбране, треба од њега полазити приликом теориског расправљања о организацији и извођењу овог вида одбране, али то претставља посебну тему и прелази оквир овога чланка.¹¹⁾

Између ватре, маневра и запречавања постоји, дакле, у маневарској одбрани тесан узајамни однос који одређују услови конкретне ситуације, дајући сваком од ових средстава за вођење одбране већи или мањи значај. Не треба посебно напомињати да величини укупног отпора, који ће се одбраном остварити, треба додати и успешан отпор и дејство убачених делова, партизана и ваздушнодесантних јединица на мањој или већој дубини непријатељске позадине.

Полазећи од суштине маневарске одбране, како је овде објашњена, могли бисмо закључити да се укупан отпор браниоца, приликом њеног извођења, треба да остварује у тактичким оквирима, трошећи и спречавајући непријатеља да развије своје почетне успехе које ће постепено и сигурно постизати, да би се у оперативно-стратегиском оквиру постигао коначни циљ — стварање могућности за прелазак у противофанзиву. Маневарска одбрана сама по себи још не претставља целовиту операцију, већ краћи или дужи период времена, испуњен често врло упорним борбама ограниченог циља и обима, чиме слабија страна, притешњена нуждом, настоји тек да створи услове да потуче надмоћнијег непријатеља. У условима савременог вођења ратних операција то је врло тешко постићи, чак и са снагама које би по извежбаности и опремљености претстављале савршени борбени инструмент, због чега је правилно разумевање појма и суштине овог вида одбране од огромног значаја.

¹¹⁾ Аутори чланка „Организација и извођење маневарске одбране“ („Војно дело“ бр. 4, 1951) о овој теми претежно говоре на „тешко пролазном земљишту“, а само додирују маневарско и равничасто, тако да се стиче утисак као да је маневарска одбрана врло проста ствар. Потребно је само „поједина села, засеоке, шуме и узвишења повезати у јединствени ватрени систем по фронту и дубини . . .“ и то је мањевине све! А да ли је то могућно и како то треба остварити, остало је питање на које није дат одговор који би могао задовољити.